

УДК 2(477)(092)

*Олександр Ігнатуша
(м. Запоріжжя)*

ПАВЛО МОХОР: ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

У статті йдеться про маловідому постать, діяльність якої припадає на часи Української революції 1917–1920 рр., – П. Мохора. Висвітлюються його літературна діяльність, погляди на автокефалію української православної церкви.

Ключові слова: автокефалія, літературна діяльність, Мохор, національно-визвольні змагання, особистість, українська церква.

Ім'я громадських і церковних діячів, які раніше за інших усвідомили значущість автокефалії церкви для української нації та доклали зусиль для втілення цієї ідеї, варте пам'яті нащадків.

Українська автокефалія стала дійсністю з отриманням Томосу від Вселенського патріарха 6 січня 2019 р. і завдячує цьому здобутку самовідданій боротьбі багатьох поколінь віруючих-українців, особливо – діячів останнього сторіччя.

Саме автокефальні змагання сторічної минувшини були попередниками руху за Помісну церкву в Україні, що активізувався з весни 2018 р. Українська автокефальна церква врешті стала дійсністю, прискорюючи рух українського суспільства до національної консолідації. Проте, чимало їх яскравих сторінок ще недостатньо відомі й поціновані.

Багато постатей провідників цієї української національно-визвольної християнської ідеї, гідних уваги та пошанування, були замовчані радянською історіографією, а відтак – забуті та невідомі.

Цінний доробок їхніх думок і напрацювань своєчасно не став предметом належної уваги і не був примножений. Це уповільнило їх поширення серед українців.

На жаль, ми ще знаємо вкрай мало про багатьох подвижників української автокефалії – таких, як Павло Мазюкевич, як священники – Олександр Маричів, Павло Пащевський, Сергій Філіпенко, які одними з перших виступили на підтримку цієї ідеї у бурхливу революційну добу разом з архієпископом Олексієм Дородніциним, священником Василем Липківським. А вони були і на

Київщині, на Полтавщині, на Поділлі, на Катеринославщині, на Херсонщині, – в усіх куточках України.

Завдяки публікаціям І. Бухарєва, В. Даниленка, В. Окіпнюк, І. Преловської [1], А. Стародуба [2], Я. Тинченка [3] сучасники розширили горизонт своїх знань про свідомо замовчених і забутих діячів української автокефалії. Та їхні постаті, ідеї, аргументи ще варті нових численних досліджень, переконуючи наших співвітчизників у великій силі української національної, державної та церковної єдності.

Серед таких невинувачено забутих і, навіть, втаємничених постатей є така особистість, як Павло Мохор. Вона відома неширокому загалові.

Відсутність відомостей про нього спонукала свого часу літературних критиків висловити припущення, що мова йде не про прізвище, а про псевдо одного з майстрів українського художнього перекладу [4]. Наявність в бібліотечних зібраннях книги про кооперативний рух авторства Павла Мохора [5] дозволяє стверджувати про нього як про фахівця у галузі кооперації. Але хто він був насправді? Літературний критик, перекладач, кооперативний діяч? Чи все це – грані творчості однієї й тієї ж особи? Чим привернув нашу увагу цей діяч?

Ми звертаємо увагу до цієї постаті зовсім з іншої причини – вважаючи його глибоким аналітиком і вдумливим дослідником церковно-релігійного життя України, знавцем традицій, історії і сьогодення української церкви, у якому він жив і діяв.

Про соціальне походження автора, як і його фах, освіту, на жаль, ми можемо робити тільки припущення. Але його громадська активність у роки Української революції 1917–1921 рр., як і його українські національні переконання були безсумнівними. Ідеї, які висловив П. Мохор, характеризуючи перспективи українського церковного будівництва, були надзвичай далекоглядними, слухними і вартими уваги сучасників та нащадків. Адже він робив блискучий літературний аналіз та подавав читачеві варту вивчення аналітику кооперативного руху. Все це свідчить про яскраву, непересічну

особистість. До речі, прояв його активності на літературному та кооперативному «полях» – типове свідчення відходу української інтелігенції (яка була активною в революції 1917–1921 рр.) протягом 20–30-х рр. ХХ ст. від політики, як однієї зі стратегій виживання в умовах посилення радянського тоталітаризму.

Вважаємо доволі типовою його подальшу кар'єру і долю після поразки української революції. Подібно до частини діячів революції, які залишилися при більшовиках, він спробував реалізувати себе у кооперативному русі та науковій діяльності. А що було далі – невідомо. Можливо, ця публікація наштовхне майбутніх дослідників до відповіді на це запитання.

П. Мохор неодноразово публікувався на сторінках демократичної преси. Однією з його публікацій на шпальтах першої щоденної української безпартійної газети «Відродження» була велика стаття під назвою «Автокефалія Української Церкви» [6]. Газету випускав редакційно-видавничий відділ Військового міністерства УНР. Вона була одним із центральних друкованих органів УНР, а пізніше – в часи гетьманату, – видавалась національно орієнтованими силами, об'єднаними у Товариство співробітників газети «Відродження». У ній висвітлювалися актуальні питання національно-державного будівництва, соціальної та національно-культурної політики української влади.

Для нас прикметним є не тільки місце публікації, а й час появи статті – у перші дні гетьманату П. Скоропадського, коли, як слушно писала у тому самому номері редакційна колегія, «ми не єємо в силі навіть загально означити напрям, в яким піде цей розвій, чи в напрямі скріплення нашої державності, чи в напрямі повної її втрати» [7].

Цим хочемо підкреслити, що публікація виказує не ситуативну, а виважену українську державницьку позицію автора – послідовного прихильника демократичних форм організації суспільства, а відтак і – міцні переконання тих соціальних і політичних сил, які він уособлював.

У тому ж 1918 р. текст статті вийшов окремою брошурою [8]. З огляду на широкий підхід автора до питання автокефалії та різнобічний аналіз її потреби

для українського суспільства, а також аргументацію авторських положень історичними фактами, ширше зупинимося на характеристиці цієї праці. Вона варта особливої уваги й з огляду на суголосність тодішніх проблем українського церковно-визвольного руху та сучасності ХХІ ст.

П. Мохор аналізував значення автокефальної церкви для державності, суспільства, церкви, людської особистості. При цьому найголовнішими аспектами він бачив площину державної безпеки України, перспективи її державного будівництва, морально-культурного розвитку особистості, нації, людства, дотримання канонічних правил православної церкви та вітчизняних традицій. Всі ці аспекти, дійсно, були й залишаються наріжними каменями у будівництві Української Церкви та незалежної держави.

Автор приходять до загального висновку про потребу й назрілість української автокефалії. Стаття завершувалася закликом: «Хай живе вільна автокефальна Українська Церква на користь власній державі та слави її народу».

Конкретизуємо окремі положення цієї публікації.

Передусім, автор звернув увагу на ключове значення автокефалії для безпеки і розбудови української держави. А тому він покладав зобов'язання на владу, зазначав її велику відповідальність за утвердження автокефалії: «влада Української Народної Республіки для власної безпеки повинна добути для Української Церкви автокефалію, зробіть її незалежною від Московщини, і, таким чином, зробити Церкву нешкідливою з політичного боку» [6, с. 2]. Він слушно зважає на потужні ресурси православної церкви та її вплив в українському суспільстві, а тому зазначає, що «Московщині не трудно буде під релігійним прапором проводити на Україні свої політичні плани» [6, с. 2].

Водночас П. Мохор бачив необхідність автокефалії з погляду державного – «велику творчу вагу для Республіки, як моральна та культурно-просвітня сила» [6, с. 2]. Він аргументовано підводив до висновку: «як з політичного, так і морально-культурного боку для будучини нашої країни державній владі конче потрібна автокефальна, незалежна від Московщини Українська православна Церква» [6, с. 2].

На переконання автора, автокефалія православної церкви не є шкідливою, а «навпаки, корисною, як з боку практичного, так і для самобутнього розвитку своїх власних сил та здібностей». Вона дозволяє розвинути потенціал нації, спільноти та особистостей, що складають її єдність.

При цьому він стверджував безпідставність пропагандистських залякувань Української Церкви католицизмом, унією з Римом (які, до речі, лунають і донині з вуст противників української автокефалії), категорично відмітав такі «загрози»: «Хай нам вибачать добродії «ревнителі православія», але цей їх жах перед католицькою Церквою можна з'ясувати або їх короткозорістю, або ще гірше – провокацією залякати простаків у релігійних справах і тим самим не допустить здобути Українській Церкві незалежність від Московщини». Вже тоді – у 1918 р. – він відзначав прояв інформаційної війни проти прихильників автокефалії. П. Мохор обґрунтовував свою думку історичним екскурсом у XV–XVII ст., коли безпрецедентний католицький тиск в Україні спирався на силу зброї. Тепер же, стверджував він, зовсім інші часи: «А що пропагандуватиме католицьке духовенство свою віру, чи то безпосередню єдність із Римським папою, чи уніонну – це не страшно, навіть більш того – бажане, корисне, бо й Православна Церква не спатиме, а працюватиме, буде горіть вогнем, чого вимагає від християн апостол Павло» [6, с. 2].

Навпаки, на думку П. Мохора, українська автокефалія стане фактором подолання іншої – реальної – загрози, яка насувалася зі сторони атеїзму. Автор говорить про потребу протидії атеїстичним течіям з боку «віруючого світу» набуттям «внутрішньої могутності». «Здобути останню можна при вільному розвитку індивідуальних здібностей, виявленню власної духовної енергії, котру має, як окрема людина, так і ціла народність», – узагальнює автор статті. Зауважимо при цьому вживання ним терміну «народність», а не «нація». Проте текст публікації свідчить, що під народністю П. Мохор якраз і розуміє українську політичну націю – мультикультурну спільноту тих, хто бореться і готовий боротися за Україну, її державну єдність і самостійність: «Ця

специфічна сила, розвиваючись, витворює самобутню національну культуру, з котрої складається культура загальна, всесвітня» [6, с. 2].

Автор публікації свідомий специфіки устрою православного світу. Він вів мову про національні церкви: «Кожна з них має своїм завданням не тільки спасіння людини, але й цілої народності, сприяти його духовному розвитку, просвітлювати його національне «я», його лице. ... Національні церкви розвивають окремі християнські чесноти, витворюють загальну християнську культуру» [6, с. 2]. З викладеного П. Мохор робив висновок, що, з точки зору вселенського православ'я, не існувало жодних перешкод для виникнення нових самостійних церков. «Більш того, – продовжував він, – Вселенська Церква бажає їх, аби таким способом кожний нарід мав змогу виявити своє духовне обличчя й тим самим внести свою лепту до вселенської церковної скарбниці, цього містичного тіла Христового» [6, с. 2]. Автор переконував, що історія Української Церкви до часів «приєднання з Московщиною» свідчить про повнокровне, сповнене творчої енергії життя «на ниві православної вселенської церковності», але це життя задавили «царат і духовний централізм».

Наступна теза П. Мохора варта особливого поцінування: деструктивний вплив Москви на Українську Церкву не заперечує можливості будувати дружні відносини між цими та іншими церквами: «українська церква хоче бути в братерській та християнській єдності з Московщиною й всім православним світом, але тільки вільною від підозрінь, самобутньою в своїй релігійно-церковній творчості та в щирім служінні на користь свого народу» [6, с. 2].

Окремо П. Мохор зупинився на обґрунтуванні канонічних та історичних підстав української автокефалії, звертаючись до історії православних церков. Цю частину він завершив висновком: «Отже нині Україна стала самостійною Народною Республікою й через те має певне канонічне право на автокефальну церкву. Навіть більш того вона має на те ще й право історичне» [6, с. 2].

Так само, у межах окремої частини публікації П. Мохор оглянув питання підпорядкування Київської митрополії Московському патріархатові, спротиву цьому приєднанню з боку церковної ієрархії, відстеженню хронології подій

встановлення московської зверхності над українською церквою. При цьому він спитався на опубліковані джерела: «Повне зібрання законів Російської імперії», «Архив Юго-Западной России», роблячи на них відповідні посилання, що підсилюють аргументацію.

Публікація завершувалася висновковою частиною, у якій автор стверджував, що «тепер настав час повернути вільній Україні вільне, незалежне церковне життя, її колишні права й привілеї» [6, с. 3].

Проаналізовані вище тези сторічної давнини – однієї з перших публікацій на тему української автокефалії в публічному просторі, – лунають надзвичай по-сучасному у світлі російсько-українських стосунків та широкомасштабної війни, яку веде Російська Федерація проти України, намагаючись знищити українську державність, українську націю та українську церкву.

Автокефалія, як слушно стверджував П. Мохор, є одним із факторів національної безпеки. Діюча нині в Україні структура Московського патріархату, яка називає себе Українською Православною Церквою, самим фактом свого зв'язку з адміністративним центром підриває цю безпеку, є фактором дестабілізації, розколу українського суспільства. Не помічати цю обставину небезпечно і загрозово для самої державної цілісності і незалежності України.

Положення статті сторічної давнини, автором якої був П. Мохор, перегукуються з тезами публікацій сучасних істориків і публіцистів щодо характеру церковних суперечностей в Україні. Це тільки підтверджує національну природу конфлікту, гаряча фаза якого була відтермінована у часі. Сучасність показала розв'язання цього національно-церковного конфлікту не за старим імперським сценарієм Москви, а за демократичним алгоритмом вселенського православ'я, як це й передбачав П. Мохор.

Сто років тому, як і зараз, пропаганда Кремля проти України та її автокефалії набула безпрецедентних масштабів, не маючи ознак припинення.

Вона спирається на ідеї «русского мира», «общерусского единства», невизнання права українців на свою національну самостійність. Відсутність

протидії або недостатня активність відсічі агресорові, який використовує форми релігійно-духовного впливу на українське суспільство, може стати програвом в інформаційно-ідеологічній війні і, врешті, загрозою втрати державної незалежності.

Внутрішні і зовнішні виклики, що гостро постали нині перед українською церквою, як свідчення її невпинного руху на шляху автокефалії, російська військова загроза, що мобілізувала в свої лави і російську церкву, активність Московського патріархату, що спирається в Україні на свою п'яту колону під вивіскою Українська Православна Церква, – все це свідчення незавершеності процесу національної консолідації українців, яким ще треба рухатись цим шляхом, на який слушно вказував П. Мохор ще у 1918 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухарєва І. В., Даниленко В. М., Окіпнюк В. М., Преловська І. М. Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939): біографічний довідник / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Галузевий держ. архів СБ України. Київ: Смолоскип, 2011. 184 с.
  2. Стародуб А. Всеукраїнський православний церковний Собор 1918 року: огляд джерел / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Національна академія наук України. Київ. 2010. 236 с.
  3. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Кн. 2. Київ : Темпора, 2011. 422 с.
  4. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років: матеріали до курсу «Історія перекладу» : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2015. 360 с.
  5. Мохор П. Од Балліна до Леніна. Етапи розвитку кооперативної думки на Україні. Київ : Видання Смілянського кооперативного технікуму, 1924. 292 с.
  6. Мохор П. Автокефалія Української Церкви. *Відродження*. Щоденна безпартійна демократична газета. 1918. 12 травня (29 квітня). С.2-3.
  7. Переворот і українські політичні партії. *Відродження*. 1918. 12 травня (29) квітня. С.1.
  8. Мохор П. Автокефалія Української церкви. Київ : [Б. в.], 1918. 12 с.
-